

Csicsay Alajos

Művészet-e a pedagógia vagy inkább tudomány?

Akik figyelemmel kísérik a nevelés-oktatásüggyel, illetve ennek történetével foglalkozó írásaimat, néha csodálkozva csóválhatják meg a fejüket, hogy milyen következetlen, pontatlan, vagy inkább bizonytalan vagyok egyes, a szakmánkat érintő események leírásában. Ám – korántsem mentegetőzősképpen – kénytelen vagyok magamról elhárítani a felelősséget, mert kezdetektől fogva a szakmánk mások által meghatározott feladatköre alakult igencsak kacskaringósan. Telis-tele van rejtett és nyílt ellentmondásokkal, meg néha zsákutcákkal is. Mi sem bizonyítja ezeket jobban, mint az a tény, hogy még a 20. század második felében is akadtak elméleti szakemberek, sőt gyakorló pedagógusok és pszichológusok is, akik azon vitatkoztak, hogy tudomány-e a pedagógia, vagy inkább művészet. Annak ellenére, hogy e kérdésnek már a 20. század első éveiben világosan elejét vette dr. Weszely Ödön, (1967–1935) a *Pedagógia* című összefoglalójában. A könyvében részletesen leírta, valójában miféle szakterület a miénk, de erre a kutya se hederített rá.

Forrás: <https://www.freepik.com>

Néha afelé irányították az elmélkedést, hogy felvetették, a pedagógusi foglalkozást az előadóművészetekkel kellene egy csoportba sorolni. Úgy vélték, a tanárok drámapedagógiai törekvéseikben a különféle szerepjátékok alkalmazásával – melyek, ismereteim szerint, Komenskýhoz vezetnek vissza – érzelmi ráhatásaikban ugyanazt a célt követik, mint a színészek a színpadon, ráadásul a tanóráikhoz (fellépéseikhez, jeleneteikhez) szükségük van előre megírt előkészületekre, hasonló valamire, mint a színművészeknek szövegeknyvekre. Azzal a különbséggel, hogy azokat maguknak a tanítóknak kell megírniuk, megrendezniük és „eljátszaniuk” is. Azonban az előadásaikban, még ha játékoságot is belevisznek, a tananyag megértetésre kell törekedniük. Nem mintha a színházakban is nem ez lenne az egyik cél, csak ne adj’ isten, hogy a színészek és az énekesek is olyan didaktikusan tegyék dolgukat, mint a tanítók az iskolákban.

Forrás: <https://www.freepik.com>

Most már bátran kimondhatjuk, hogy a társadalom mindenkori hatalmi elitje az ókortól napjainkig a saját politikai-ideológiai irányelveik megvalósítását várta/várja el a tanítóktól. Eleinte úgy állították be a dolgokat, hogy a gyerekek írni-olvasni tanításán kívül a települések, leginkább a falvak és kisvárosok lakossága békés együttélésének, kulturális értékeiknek, hazafias magatartásuknak és vallási hagyományaiknak az istápolása is kell, hogy a feladatuk legyen. Eleve ezen elvárások teljesítésére készítették fel őket az iskolahálózatból leágaztatott speciális intézményekben, a tanítóképzőkben. Ezek olyan zsákutcák voltak, melyekből a magasabb műveltség megszerzése felé már nem nagyon vezetett út. Tehát nem volt, és ma sem megalapozatlan a tanítókra, a mai alapiskola felső tagozatában tanító tanárookra vonatkozó alábecsülő „csak tanító” megítélés.

Az általános iskola alsó és felső tagozatra való felosztása csak 1945 után történt meg. Az 1868 és 1945 között az elemi iskola negyedik osztályából a jobb képességű, szorgalmas gyerekeket, leginkább fiúkat, a szülei átíráthatták a hat-, majd a századforduló utáni négyosztályos polgári iskolába. Persze, ha jutott pénzük a tandíjra. Azonban a polgári iskola elvégzése alig jelentett többet, mintha a gyerek kitűnő bizonyítvánnyal járta volna végig a kötelező hatosztályos általános iskolát, plusz a kétéves ismétlőt, ami csak hetente pár órát vett igénybe. Ám a kiváló felfogású és szorgalmas fiúkra hamar felfigyeltek a települések papjai, akik a szülőknek felkínálták, hogy a gyereküket a negyedik osztály elvégzése után egyházi, később állami ösztöndíjjal (is) felvetetik valamelyik gimnáziumba, ami a családnak nem jelentett különösebben nagy anyagi megterhelést. Azt még hozzá kell tennem, hogy a tandíjas polgári iskola, ami nem zárult érettségivel, csak annyival ért többet, hogy akik oda jártak, nekik a tantárgyaikat szaktanárok tanították, míg az elemiben minden tantárgyat, még azután is, hogy az általános (elemi) iskolákat nyolcosztályosakká tették, minden osztályban az összes tantárgyat egy-egy tanító tanította. Aki viszont elvégezte a polgári iskolát, annak nem kellett tovább a földet túrnia, már lehetett belőle kishivatalnok, hivatalszolga, falusi postamester, a tömegközlekedésben kalauz, a vasutaknál jegykiadó, fiúk esetében a rendőrségnél, a katonaságnál hivatásos altiszt. Azonban a hivatalnokoktól, többek között a jegyzőktől okvetlenül elvárták, hogy érettségi bizonyítványuk legyen. Kezdetben ezért voltak a polgári iskolák tanárai is valamivel többek a „csak” tanítóknál, mert azáltal, hogy szakosították őket, igényesebb képzésben is részesültek. Őket az ún. Pedagógiumokban készítették fel a pályára.

Ezeket az intézményeket lányok számára Zirzen Janka (1824–1904) „neveléstudós” tanár, a fiúk részére pedig Gyertyánffy István (1834–1930) pedagógus, tanügyi író indította. Ők voltak, akik Trefort Ágoston (1817–1888) miniszter megbízásából az első ilyen intézményt megszervezték Budapesten. Mindketten külföldön szerezték meg hozzá a képesítésüket.

Magyarországon a középiskolai tanárképzés 1599-től kezdődött el, az ún. collegium repetitoriumokban, persze kizárólag egyházi személyek számára. 1862-ben hozták létre Pesten a gimnáziumi tanárvizsgáló bizottságot, mely lehetővé tette, hogy polgári személyek is megszerezhessék a tanári képesítést. Eötvös József második minisztersége idején a bölcsészkar mellett kezdte meg működését a „tanárképezde”, későbbi nevén Középiskolai Tanárképző Intézet. A Pedagógikumok mellett cselekvő iskolák vagy cselekvés iskolái néven gyakorló iskolákat, a tanárképzők mellett pedig, gyakorló gimnáziumokat működtettek (Pedagógiai Lexikon, 1997, 66, 239).

A szakma elnöiesedése már korán, a 20. század elején elkezdődött, a második világháború után pedig rohamosan felgyorsult. Kezdetben a tanítónők nehezen találtak maguknak férjet – lásd a tanító kisasszonyok megnevezést –, később leginkább középfivatalnokok, jegyzők, patikusok, rendőrtisztek, iskolaigazgatók, tanító kollégáik vették őket feleségül. Ma is gyakoriak a pedagógus házaspárok, talán azért, mert két, az országos átlagot alig meghaladó fizetésből már fel lehet nevelni egy, két, legfeljebb három, ritka kivétellel, de már nagyon nehéz körülmények között több gyereket is. Tapasztalatból tudom állítani, hogy ritkák azok a pedagógusok, akik ez utóbbi helyzetet vállalni mernék. Meg azok is, akiknek a gyerekei folytatják a szüleik szakmáját, szépítve a hivatását. Az idősebb kollégák az érettségi találkozókra azzal szoktak büszkélkedni, hogy valamelyik gyerekük, néha mindkettő is, orvos, esetleg mérnök lett. Az 1989-es rendszerváltás előtt az orvosi pálya volt a legnehezebben elérhető, de a jól jövedelmezősége meg a társadalmi tekintélye miatt is fölöttébb csábító „szakma”.

Forrás: <https://www.freepik.com>

Már régóta elterjedt közvélekedés, hogy fiatalok közül sokan csak azért felvételeznek a pedagógiai egyetemekre, mert oda a legkönnyebb bejutni, és a tanulásban sem olyan nagyok a követelmények, mint másutt. Aztán ha elvégzik az egyetemet, legtöbbszörnek esze ágában sincs a tanári pályára lépni. A céljuk nem más, mint a diplomaszerezés. Sokáig az volt a tapasztalat, a

diplomás ember, bármilyen szakterületre szól is a jogosítványa, bárhol – ez a kereskedelemre és egyes hivatalokra máig érvényes – könnyen el tud helyezkedni. Ami meglepő, most már elég gyakran lehet hallani olyan panaszt, hogy két, három diplomával sem olyan egyszerű állást találni, mint ahogyan hitték. Őket általában azzal szokták elutasítani, hogy túlképzettek. Akik pedig mégis a tanári pályára lépnek, mert mindenképpen nevelők-oktatók akartak lenni, csak megkésve tapasztalják, hogy milyen alábecsült, szinte mindenkinek kiszolgáltatott „hivatást” választottak. Ha netán elégedetlenkedni mernek, meglátják, mi lesz a következménye. Vagy talán elfelejtették, hogy amikor a pályára léptek, mire tettek fogadalmat? Többek között arra, hogy munkájukat a köztársaság alkotmányának szellemében, a mindenkori törvényekkel összhangban fogják végezni. A mindenkori törvények pedig az adott állam politikai-ideológiai berendezkedésének a függvényei.

Ahogy az imént említettem, a pedagógusképzés kezdetektől fogva politikai és ideológiai alapokon nyugszik. Hogy mit jelentenek e fogalmak magyarul? „A politika szó magyar jelentése: közélet, ez értelemben tehát mindenki, aki részt vesz a közéletben, tevékeny (aktív) vagy tétlen (passzív) politikát folytat. A politikával, a közélettel, annak jelenségeivel foglalkozik a politikatudomány” (web1). Igaz, a politika nem ennyire egyértelmű, mert az államirányítástól kezdve a hatalmi harcokon át, az alattomos furfangig többféle megnyilvánulása, alkalmazási módja is létezik, akárcsak az ideológiának. „Az ideológia pedig valamely osztály, politikai párt, vallás, irányzat vagy korszak által vallott eszmék, nézetek, fogalmak rendszere, amely a társadalmi tudat különböző formáiban (filozófiai, vallási, művészeti, politikai, erkölcsi nézetekben) jut kifejezésre és ennek alapján irányelveket állapít meg a társadalomban” (web2).

Semmi csodálkozni való nincs azon, ha a tanítók akaratuk ellenére, valami módon benne voltak, illetve mindmáig benne vannak mind a politikában, mind az ideológia valamelyik formájában, sőt néha többen is egyszerre. Ugyan ki gondol arra, hogy az ő szakterületük gyakorlati irányítói az oktatáspolitikusok. Azok viszont sajnos ritkán olyan emberek – gondoljunk az oktatás- (nálunk) iskolaügyi miniszterekre –, akik a nevelés-oktatásügy problémáit úgy ismernék, ahogy az tőlük elvárható lenne. Ez ugyan nem mai keletű dolog. Elég, ha összevetjük, kik voltak hajdan a vallás- és közoktatásügyi miniszterek, később csak az oktatás-, illetve az iskolaügyekért (is) felelősek, és kik ma Magyarországon, Szlovákiában és szerte a világon.

Őket azonban elvétele, vagy egyáltalán nem vonták/vonják felelősségre a tetteikért – esetleg jóval később, nem ritkaság, hogy évtizedekkel később – legtöbbször átrendezték/rendezik a soraikat, és akik rosszul taktikáztak, azokat egy ideig kispadra ültetik. A szerencsétlen tanítókat viszont jó, ha csak a szégyenpadra. Elég egy-egy geopolitikai átrendeződés, vagy az adott állam, gazdasági, politikai, ideológiai megrázkódtatása, az elsők ők lettek/lesznek azok, akiket egyéneként, abból a célból világították át, maradhatnak-e továbbra is a pályájukon vagy sem.

A 20. században olyan sorsfordító események tizedelték meg őket, mint az 1918-as, 1919-es forradalmak, az első világháborút követő békediktátum, az 1938-as és '41-es bécsi döntések. A második világháború utáni Csehszlovákiában a szlovákiai magyarok jogfosztottsága idején a deportálások, a lakosságcsere és a reszlovakizáció. A többi atrocitásokról majd később, esetleg részletesebben is.

A társadalomban végbemenő politikai-gazdasági fordulatok esetén az emberek többségén eufórikus lelkesedés vesz erőt. Szinte kizárt, hogy ezekből a tanítók ki tudnának maradni. Egyáltalán nem meglepő, hogy az emberek tetemes hányada a politikát valamiféle rossznak tekinti, amibe nem ajánlatos belekeveredni, sőt jobb minél távolabb maradni tőle. Pedig a

politika, mint fentebb idéztem, ógörög eredetű szó, ami magyarul közéletet jelent, a közélet pedig nem teljesen azonos egyetlen párt politikájával sem. Csakhogy a pedagógusok, ahogy erre is utaltam, akaratuk ellenére is közéleti szereplők, még akkor is, ha nem azok között tartják őket számon.

Forrás: <https://www.freepik.com>

Hát akkor kik ők ma valójában? Ezt is az interneten közzé tett egyik szócikk határozza meg: „A pedagógus tanít, nevel, illetve adminisztrál. De többek között a feladatai közé tartozik a kollégákkal, diákokkal, illetve a szülőkkel (és a regnáló politikai hatalom gyakorlóival, mondhatnám, a kisebb-nagyobb beosztású fölötteseikkel – Cs. A.) való gördülékeny együttműködés, amely feladat útjába gyakorta jókora kihívást állít a másik fél potenciális unintelligens hozzáállása. A pedagógusok amennyi hatalommal bírnak, olyannyira ki is vannak szolgáltatva az önön helyzetüknek” (web3). Hát nem frappáns meghatározás? Csak egy csekélyke probléma akad vele. Mégpedig az, hogy a pályakezdőket, mielőtt letették volna a fogadalmukat – úgy hírlík, újabban esküt várnak el tőlük –, senki sem figyelmeztette, valószínűleg ma sem hívják fel rá figyelmüket, hogy a pályán milyen „kihívások” fognak majd rájuk várni. És pláne arra nem, hogy konkrétan kik lehetnek, illetve lesznek azok a „potenciális unintelligens felek”, akik majd a legnagyobb akadályokat gördítik az útjukba.

Felhasznált irodalom:

Agócs László et col. (1997): *Pedagógiai Lexikon*. Budapest, Keraban Kiadó.
Web1: <https://hu.Wikipedia.org/wiki/Politika> (Letöltés ideje: 2024.09.10.)
Web2: <https://hu.Wikipedia.org/wiki/Ideologia> (Letöltés ideje: 2024.09.11.)
Web3: <https://hu.Wikipedia.org/wiki/Pedagogus> (Letöltés ideje: 2024.09.11.)